

Handbücher und Karten zur Verwaltungsstruktur in den Ländern Kärnten, Krain, Küstenland und Steiermark bis zum Jahre 1918. Ein historisch-bibliographischer Führer = Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918. Zgodovinsko-bibliografski vodnik = Manuali e carte sulle strutture amministrative nelle provincie di Carinzia, Carniola, Litorale e Stiria fino al 1918. Guida storico-bibliografica. Graz - Klagenfurt - Ljubljana - Gorizia - Trieste 1988. Str. 367 + 8 upravnih karata

Trojezični povijesno-bibliografski vodič priručnika i karata o upravnom ustrojstvu zemalja Koruške, Kranjske, Primorja i Štajerske do 1918. g. izišao je kao 15. svezak izdanja Štajerskog zemaljskog arhiva u Grazu. Suizdavači su arhivi u naslovu navedenih zemalja, i to Koruški zemaljski arhiv, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Arhiv SR Slovenije, Državni arhivi u Gorici i u Trstu. Ovaj povijesno-bibliografski vodič uredio je dr. Jože Žontar, ravnatelj Zgodovinskoga arhiva u Ljubljani i profesor arhivistike na Sveučilištu u Ljubljani uz suradnju arhivista iz navedenih arhiva. Neka nam je odmah ovdje slobodno primijetiti da nam nisu poznati razlozi radi kojih u ovaj projekt nisu bili uključeni i arhivisti iz Hrvatske, osobito iz Istre, kada se u njemu jedan ne beznačajan dio odnosi i na negdašnju pokrajinu Küstenland (Primorje, Litorale) koja obuhvaća cijelu današnju Istru i Kvarnerske otoke, a pojedine upravne strukture obrađene u ovome vodiču od značenja su i za područje Dalmacije.

Odgovorni urednik edicije prof. dr. Gerhard Pferschy u predgovoru ističe kako je ovaj vodič priručnika i karata o upravnom ustrojstvu nastao prvenstveno na temelju knjižnica koje su djelovale pri pojedinim upravnim strukturama te su neke od njih naknadno i dospjele u arhive, a on ih kao »nastavak prijašnjih uredskih tiskovina, patenata, okružnica i uputa« smatra i dijelom arhivskoga gradiva. Izuzetak je Ljubljana, gdje su uredske knjige popisane i u tamošnjim javnim knjižnicama.

Zamisao o izradi takvoga vodiča izuzetan je poticaj istraživanju povijesti institucija. Uz zbirke zakona, uredbi i zapisnika sjednica pojedinih upravnih i drugih organizacija, za proučavanje povijesti institucija od osobitoga su značenja priručnici o organizacijskom ustrojstvu i osoblju različitih državnih organa. U vrijeme kada su ti priručnici nastajali, svrha im je bila da udovolje praktičnim potrebama uprave, a danas su istraživačima neophodno pomagalo za sagledavanje povijesti institucija. Arhivski radnici na njih se u svome radu moraju oslanjati kao na temeljni putokaz u utvrđivanju pojedinih upravnih struktura i identifikaciji osoba koje su stvarale arhivsku građu.

Prvotno je bilo zamišljeno da ovaj Priručnik sadrži samo popis priručnika i karata o organizacijskom ustrojstvu s kratkim uvodom. Međutim prvotno zamišljeni uvod naknadno je »prerastao u samostojan dio« s kratkim, ali cjelovitim pregledom povijesti institucija unutarjnoaustrijskih zemalja te poimence Štajerske, Koruške, Kranjske i Primorja do 1918. godine.

Vodič ima stoga dva dijela: u prvom je prikazana povijest institucija, dok je u drugom dijelu iscrpna bibliografija priručnika o organizacijskom ustrojstvu i upravnih karata.

Povijest institucija podijeljena je na pojedina razdoblja, a unutar takve periodizacije prikaz ustanova strukturiran je po vrstama i nadležnosti (središnji i lokalni organi uprave, pravosuđe, vojne strukture, organizacija crkvene uprave). Karl Spreitzhofer u suradnji s Ugom Covom, Pierpaolom Dorsiem, Emom Umek, Wilhelmom Wadlom i Jožetom Žontarom obrađuje središnje organe uprave Unutarnje Austrije i upravu unutarnjoaustrijskih zemalja do sredine 18. st. Uz upravne organe posebno je prikazan položaj grada Trsta te komunalno uređenje Mletačke Istre. Sažeto, ali sa svim relevantnim podacima prikazana je i crkvena organizacija, i to ne samo biskupija toga područja već i pojedinih crkvenih redova. Redaktor drugoga dijela je J. Žontar. U njemu je iznesena povijest uprave Štajerske, Koruške, Kranjske i Primorja od 1747/48 do revolucije 1848. godine. Uprava je periodizirana u dva razdoblja: od prvih reformi Marije Terezije 1747. godine do novih terezijanskih reformi nakon sedmogodišnjeg rata i prvih reformi Josipa II (do 1782); drugo razdoblje ide od osnivanja sustava gubernija pa do promjena revolucionarne 1848. godine. Ipak, u posebnom odsječku obrađena je francuska uprava (Kraljevina Italija i Ilirske pokrajine) za razdoblje 1805-1813, kao i komorska uprava. Na sličan je način periodiziran i razvoj sudstva, za razdoblje do 1782. te nakon te godine do 1848. Na kraju je razrađena lokalna uprava. Ustrojstvo crkvene uprave prikazano je prvenstveno u okviru razvoja pojedinih biskupija s time da je dat i opći osvrt na razvoj župa u doba Josipa II. Iznose se i odredbe o ukidanju samostana. I treće, posljednje poglavlje o upravi od 1848. do 1918. redigirao je J. Žontar. Ovdje je prikazan osnovni razvoj pojedinih zemaljskih vlada i njihovih tijela, razvoj policijske i građevinske uprave, autonomni organi vlasti (sabori, samostalna školska vijeća), financijski i gospodarski organi uprave, razvoj sudstva od zemaljskih do okružnih sudova te posebni sudovi na području gospodarstva (trgovine, rudarstva, obrta). Isto tako sažeto je iznesen i razvoj vojne organizacije (zemaljska vojna zapovjedništva, zapovjedništvo mornarice, zemaljsko domobranstvo, žandarmerija). Ovaj dio završava pregledom lokalne uprave i interesnih korporacija (komore). Prikazane su i bitne promjene organizacije crkvenih ustanova.

Nakon prikaza povijesti upravnog ustrojstva donesen je izbor iz literature o povijesti institucija općenito, i po pojedinim zemljama. Ovaj dio sadrži i pregled povijesnih atlasa. Pregled vrsta i razvoja priručnika o organizacijskom ustrojstvu obrađuje Gernot Fournier počev od 15. stoljeća do kraja Monarhije. On se ne zadržava samo na razvoju pojedinih oblika tih priručnika (Status particularis regiminis, Standscalender, Handbuch, kalendari, šematizmi i dr.) već iznosi i bitne karakteristike pojedinih priručnika i njihov osnovni sadržaj te zaključuje da je unatoč svih promjena oblika njihova temeljna svrha uvijek ostala ista: ti su priručnici u nekom smislu »vodič kroz džunglu institucija«. Kratak prilog Branka Korošeca »Upravne karte za Štajersku, Korušku, Kranjsku i Primorje od sredine 18. stoljeća do 1918« daje osnovne naznake razvoja kartografije prilagođene potrebama uprave.

Drugi dio, koji u biti i jest osnovna namjena knjige, jest iscrpna bibliografija priručnika i karata. Priručnici, odnosno serije priručnika o organizacijskom ustrojstvu sređeni su tematski, teritorijalano i kronološki. Nakon bibliografije tzv. općih priručnika (državni priručnici, zemaljski priručnici, organizacijska ustrojstva u kalendarima, adresarima, vodičima) slijede temeljna upravna područja (upravna nadležstva, autonomne oblasti, općinski organi zemaljskih glavnih gradova, nadležstva policije, financija, rudarstva, pomorstva, pravosuđa, vojske, školstva, zdravstva, crkvenih ustanova, društava, gospodarstva, željeznice, plovidbe, pošte, brzjava i brzoglasa). Kao posebne bibliografske jedinice doneseni su imenici mjesta i upravnih naselja te popis karata.

Sve su bibliografske jedinice donesene po međunarodnim bibliotekarskim načelima, s time da su neka načela prilagođena namjeni ovoga Vodiča. Tako je npr. donesen i podatak u kojoj knjižnici odnosno u kojem arhivu se može naći pojedini priručnik ili karta. I u slučajevima kada je poznat autor, on se ne donosi na početku bibliografske jedinice već njezin stvarni naslov.

Na kraju knjige je kazalo imena (osoba i mjesta) za bibliografiju priručnika o organizacijskoj strukturi. Osim imena autora, ovo kazalo sadrži i pregled pojedinih institucija koje su izdale pojedine priručnike. Posebno je izrađeno kazalo za bibliografiju upravnih karata. Kazalo pojmova i mjesta za upravnu povijest odnosi se samo na prvi dio knjige. U prilogu knjige su i upravne karte pokrajina za razdoblja najbitnijih upravnih podjela (1754, 1782-1790, 1803-1805, 1813, 1816-1822/25, 1825-1849, 1849).

Urednik je kao podnaslov ove knjige naznačio da je ona »Povijesno-bibliografski vodič«. Za arhivske radnike, a i sve one koji proučavaju povijest institucija, ova knjiga je svojevrsni »vademecum« - pomagalo koje vodi arhivskog radnika da posegne za drugim priručnicima koji će mu omogućiti da utvrdi teritorijalnu i stvarnu nadležnost pojedinih ustanova te da identificira pojedine osobe koje se često samo prezimenom navode u spisima.

Nadamo se da će objavljivanje ovog »povijesno-bibliografskog priručnika« biti poticaj da sličan vodič izradimo i za područje Hrvatske.

Josip Kolanović

GUIDA DEGLI ARCHIVI DIOCESANI D'ITALIA, vol. I, Città del Vaticano 1989-1990, str. 300

Udruženje crkvenih arhivista (Associazione archivistica ecclesiastica) sa sjedištem u Vatikanu, osnovano 1956. godine, predložilo je na svome Kongresu (VII) u Bariju 1966. g. zamašan plan sastavljanja i objavljivanja Vodiča biskupijskih arhiva Italije. Na kasnijim se kongresima podržavala korist i potreba toga Vodiča, a njegovo je ostvarenje potakla na XIV. kongresu crkvenih arhivista u Rimu 1982. Vrhovna uprava državnih arhiva Italije i ponudila svestranu pomoć sa željom da vodiči biskupijskih arhiva budu nezaobilazna dopuna Općem vodiču državnih arhiva Italije. Konačna je odluka o početku rada na spomenutim vodičima pala na Kongresu u Loretu 1984. godine. Prvi plodovi toga rada objelodanjeni su u prvoj knjizi koja je izašla iz tiska u Spoletu listopada 1990. godine. Predviđene su još dvije knjige koje su već u pripremi.

Predsjednik Udruženja crkvenih arhivista o. Vincenzo Monachino na dvadesetak je stranica u uvodu iznio sažeti historijat crkvenih arhiva, crkvene propise i zakone o arhivima i arhivalijama te opisao sam pothvat i ostvarenje Vodiča. Slijedi alfabetski popis preko 380 biskupija koje su postojale u Italiji 1985. g. i njihovu pripadnost regijama odnosno metropolijama. Uključen je i popis sjedinjenih ili ukinutih biskupija 1986. godine. Knjiga dalje nabraja alfabetskim redom vodiče 80 biskupijskih arhiva po regijama, zatim literaturu i kratice.